

ANTON VAN DE VELDE BASEERDE ZICH NA ZIJN EERSTE EN 'WERELDBEROEMDE' TIJL(1926) NOG ETTELIJKE MALEN OP DEZE FIGUUR OM ZIJN BOODSCHAP VORM TE GEVEN. WIE IS DIE TIJL UILENSPIEGEL EIGENLIJK EN WAAR KOMT HIJ VANDAAN? EEN OVERZICHT.

Ooit stond ik naast mijn 'lieve-vrouwke-Nele' en mijn onafscheidelijke vriend Lamme Goedzak op vele Vlaamse schouwen. Ik heb op ontelbare affiches en vlaggen gestaan. Op een bepaald ogenblik was ik zelfs een concurrent van de Vlaamse Leeuw. In mijn naam werd er gevochten en gedood.

HET VERHAAL VAN TIJL UILENSPIEGEL.

De eerste mens die Tijn in een boek tot leven bracht was Hermann Bote, zo'n 500 jaar geleden. Hij liet hem in 1300 geboren worden in het Duitse Kneitlingen en bracht hem ten grave in 1350 in Mölln.

'Allen die hier voorbijgaan zullen aan mij gelijk worden', stond er op de grafsteen te lezen.

Dat was voor velen niet zo'n prettige gedachte als je weet dat Tijn toen nog Ulenspeghel heette, wat eigenlijk gewoon 'kus m'n gat' betekent. Bote hield de mensen een spiegel voor, maar één waar ze zich het liefst niet in herkenden. De grappen en grollen van meneertje 'kus m'n gat' waren echt wel vies en plat. Geef toe;het gat toenaaien van een oude vrouw of op de pruimen schijten van de boer die je zonet heeft geholpen...

Het waren toen woelige tijden en Bote wilde via 'kus m'n gat' de mensen wat betere manieren leren. Dat was toen trouwens in de mode. Over de manier waarop kan men natuurlijk van mening verschillen.

Het boek werd in het Engels, Nederlands, Frans, Latijn en Pools vertaald. Vertalen was natuurlijk ook een beetje bewerken; een beetje kuisen, afronden, een beetje minder vies en minder plat. Vooral de mensen van de kerk en van de staat hadden het lastig met het onbeschaamd karakter van Tijn. Soms werd het boek verboden of kwam de uitgever op de brandstapel terecht. Spot met God of staat was nooit populair maar altijd gevaarlijk. Daarom werd Tijn in het Katholieke Vlaanderen steeds minder 'kus m'n gat' en steeds meer Uil-én-spiegel, zijn slecht karakter werd verbeterd. In de plaats van in Kneitlingen werd hij in Knesselare en later in Damme geboren.

In Munchen, in 1827, werd Charles De Coster geboren. Drie jaar later, in 1830, wordt België een land.

Met een Vlaamse vader en een Waalse moeder was De Coster dus al van voor de onafhankelijkheid een voorbeeldige Belg. Ook later, toen hij als Franstalige jongeling in Brussel leefde en studeerde, waren zijn pen en het Belg-zijn zijn voornaamste hobby's.

Belg zijn was toen vooral een Franstalige aangelegenheid, ook al was hij afkomstig uit het land van Brabant of van Vlaanderen.

De Coster en zijn Franstalige vrienden kozen voor een België mét Vlaanderen en Brabant! Ze kwamen op voor het Nederlands en pleitten o.a. voor Nederlandstalig onderwijs.

Flamingantisme was toen niet alleen een Vlaamse zaak. Een deel van de Franstalige culturele wereld was rond de jaren 1860 erg pro-Vlaams, omdat ze vonden dat ze zo het Belgische ideaal beter konden verdedigen. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat de Vlaamse held die vroeger op de Vlaamse schouw mocht prijken, uit een Franstalige pen gekropen is.

Jawel, 'onzen' Uilenspiegel wordt voor het eerst opgevoerd in een boek van Charles De Coster; La legende d'Ulenspiegel, Brussel, 1867.

Pas in 1896, bijna dertig jaar later, wordt 'de legende' voor het eerst in het Nederlands vertaald. De Coster die meer dan 10 jaar aan zijn boek heeft gewerkt zal in 1879, onbemind en onbekend, in armoede sterven op een zolderkamer in Elsene. De erkenning komt er pas na zijn dood.

In 1892 wordt hij in St.-Gillis uit zijn oude graf gehaald en opnieuw ter aarde besteld op het kerkhof van zijn woon- en sterfplaats; Elsene. Deze keer met de nodige luister en praal. Fransschrijvende Vlamingen en Vlaamsgezinde Franstalige schrijvers, beiden zeer Belgisch gezind, maakten van De Coster een nationale held. Een paar jaar later kreeg hij er zelfs een monument bovenop.

'Geschiedenis' was een geliefde plek voor De Coster. Hij had er Uilenspiegel gevonden met zijn vrije en vranke karaktertrekken. Hij had er ook stof gevonden om te kunnen laten zien dat het nieuwe België wel degelijk recht had van bestaan.

Hij scherpte het karakter van Uilenspiegel, gaf hem een zwaard, en stuurde hem naar de gruwelijke zestiende eeuw. Naar het stadje Damme, in het graafschap Vlaanderen. Daar werd hij geboren, kreeg zo een vader; Claes en een moeder; Soetkin. Later ook een vriend; Lamme en een vrouw; Nele, die op haar beurt de dochter was van de heks; Katelyne.

Onze streken, verenigd in 17 provinciën, kreunden en zuchtten van de Ardennen tot Amsterdam onder het juk van de Spanjaarden en de inquisitie. Er was onderdrukking op grote schaal en op vele gebieden. Het was de tijd van heksenverbranding, foltering, uitbuiting. Wie niet katholiek was werd vervolgd en als ketter omgebracht. Belastingen waren veel te hoog. Mensen verraadden elkaar om in de gunst te komen bij de macht. Ongehoorzaamheid werd ongenadig afgestraft met strop of brandstapel.

Wanneer in het verhaal, Claes, de vader van Uilenspiegel, wordt verraden en op de brandstapel sterft neemt Uilenspiegel de as, doet ze in een beurs en hangt ze om zijn nek. Vanaf dan zal die as voor altijd op de borst van Uilenspiegel kloppen. Ook zijn moeder sterft aan de gevolgen van martelingen door soldaten van de Kerk. Getekend door zoveel onrecht trekt hij ten strijde als een ware held om Vlaanderen te verlossen van de Spanjaarden en als een ware Geus die opkomt voor het vrije denken, los van het geloof, als een verdediger van rechtvaardigheid. Zo kregen de Vlamingen een held cadeau van een Franstalig schrijver. Maar in den beginne moesten ze er niets van weten.

De Franse taal stond voor de Nederlandstaligen ook gelijk met onderdrukking, dus enig wantrouwen was te begrijpen. Daarenboven waren de Vlamingen toen vergroeid met hun kerktorens en dus zeer vrome katholieken. De Franstaligen vonden het boek dan weer te Vlaams.

In zijn roman had De Coster het nog over het Graafschap Vlaanderen omdat het Vlaanderen zoals het vandaag bekend is, toen niet bestond. Sinds de toespraken bij de inhuldiging van zijn monument in 1894 ging het steeds meer over het Vlaanderen van nu; de verzameling van alle Nederlandssprekende gebieden van België. Het verhaal werd meer en meer bekeken door een nieuwe Vlaamse bril. Door mensen die een grotere erkenning voor het Nederlands wilden. Zij waren nog overtuigde Belgen maar vonden dat hun taal evenwaardig moest worden behandeld als die van hun Franstalige landgenoten. Zij wilden volop Vlaming zijn in België.

De Coster's roman werd nu meer en meer door Vlaamse auteurs bewerkt en aangepast.

Er was natuurlijk een gat in de markt voor een katholieke Tijn die van Geuzen niets moest weten want de lijn met God en zijn gebod stond hier nog steeds gloeiend wit en geel. Ook de vrijzinnigen eisten hun deel van de Vlaamse strijd. Maar tijdens de eerste wereldoorlog wordt een groep gevormd die zich 'de activisten' noemt. Ze worden gesteund door de Duitsers en ze zijn een eerste radicale organisatie die openlijk een Vlaanderen wil dat zich tegen België kant. Het Vlaams Nationalisme is geboren. En Uilenspiegel krijgt manen en grote klauwen, hij begint meer en meer op de Vlaamse leeuw te lijken.

Onder de Duitse bezetting van 14-18 werd de Franse Universiteit van Gent in 1916 eventjes Nederlands. Deze Duitse gestic kon rekenen op de sympathie van vele Vlamingen, niet alleen van de radicalen. De leerlingen van de universiteit werden ervan overtuigd dat de Uilenspiegel van De Coster een veel belangrijker symbool was voor Vlaanderen dan de bestofte helden van Conscience.

Ook in de loopgraven werd het radicalisme gevoed. Nederlandssprekende soldaten werden er steevast minder goed behandeld dan de Franssprekende. En stilaan werd de held van De Coster het bindmiddel voor een groeiende anti-Belgische beweging. 'Vlaanderen Vlaams' klonk het vanuit de Vlaamse huizen die overal werden opgericht.

Kon dit Vlaamse vuur nog met Belgisch water worden geblust?

Uilenspiegel werd nog opgevoerd als Belgisch soldaat die de verraders van het activisme vervloekte. Maar over het algemeen werd het verzet pas sterker na de oorlog.

Onder andere Herman Teirlinck trok van leer tegen de Duitse bezetter in zijn Uilenspiegelroman (Scharlaken Tijd). Het koningshuis werd vaak als joker ingezet om de Vlaamse strijd te temperen. In 1930 bestaat België 100 jaar en wordt de Universiteit van Gent de eerste Nederlandstalige universiteit van het land. Dat kan echter niet beletten dat de Vlaamse beweging steeds ondemocratischer wordt. Door de straten marcheren de Vlaamse katholieke jongeren van het Verdinaso (het Verbond voor Dietse Nationaal-Solidaristen) in uniform en ze scanderen openlijk hun steun voor het fascisme. In 1933 komt Hitler in Duitsland aan de macht. In Vlaanderen wordt het V.N.V. opgericht, het Vlaams Nationaal Verbond, dat niets van democratie moet weten en snel een eigen führer wil. De hulp van Uilenspiegel werd ingeschakeld. Tijdens de oorlog van 40-45 komt Tijd dan ook op affiches terecht om Vlaamse soldaten te ronselen voor de Waffen SS. Vele Vlaamse jongemannen vertrokken met de Duitsers om tegen het communisme van de Russen te gaan vechten aan het oostfront. Zij waren allemaal Tijd en de 'De as van Claes klopte op hun borst'.

De tegenstanders lieten ook van zich horen en bestreden hun fascistische vijanden met dezelfde Tijd op socialistische en communistische affiches en bijeenkomsten.

Meer dan een halve eeuw later leiden de drama's van toen nog tot hoogoplopende ruzies. De strijd tussen de witten, die zich verzetten tegen de Duitsers en de zwarten die er mee samenwerkten, heeft diepe wonden geslagen. Voor de witten was er Tijd die het opnam voor de Vlaamse Belgen en tegen de Duitsers en voor de zwarten was Tijd diegene die Vlaanderen van België moest verlossen en dit kon, volgens hen, het beste met de hulp van de Duitsers. Tijd kwam tegenover zichzelf te staan en niet zelden met moordende blikken.

Na de oorlog werd de fascistische Uilenspiegel onder de mat geveegd. Er werd gewerkt aan een face-lift van de held en men probeerde hem vooral als anti-Duits de toekomst in te sturen.

Een Vlaams symbool moest hij blijven. Vooral de katholieken lieten Uilenspiegel niet los. Zijn lied weerklonk aan menig kampvuur van scouts tot K.L.J. en hij verschijnt op prenten met de verwoeste en later heropgebouwde ijzertoren op de achtergrond. Katholieke studentenverenigingen dragen hem op het vaandel bij het begin van de schoolstrijd. België begreep dat het om te blijven bestaan tegemoet moest komen aan de Vlaamse eisen.

Stilaan maar zeker begon Uilenspiegel te verdwijnen. Behalve in het radicale kamp. Het Vlaams Blok dat in '78 wordt opgericht, had en heeft nog steeds plannen voor de oprichting van een standbeeld voor Tijd in Antwerpen.

Toch verdween hij meer en meer uit het beeld en dus uit het geheugen. Vandaag kan je hem in Damme gaan bezoeken in zijn museum, Of je kan nog bij de Uilenspiegelskring terecht voor beschouwende teksten in hun tijdschrift Ulieden Spiegel. Maar zijn lied kennen we niet meer. En de Vlaamse leeuw lijkt zijn plek op de vlag voorgoed te hebben verworven.

Het is onmogelijk om alle gedaanteverwisselingen van Uilenspiegel hier voor u uit de doeken te doen. Als je voor elk van hen een standbeeld zou willen oprichten was Antwerpen te klein. En dan hebben we het niet eens over het buitenland gehad. Want ook elders was Uilenspiegel een veelbesproken held. Vele 'we's' hebben zich in hem kunnen herkennen en hebben hem net zoals de middeleeuwse Tijd aangepast aan hun eigen noden. Hij was, zoals Marnix Beyen het in de titel van zijn studie over Uilenspiegel stelt : 'held voor alle werk', 'Een product dat tegelijkertijd ook produceerde.